

MANUÁL PRO RODIČE

aneb

Jak poznáte, že je Vaše dítě připraveno pro školu?

*Co je to školní zralost? Školní připravenost
a jaký je rozdíl mezi těmito pojmy?*

Školní zralost

Školní zralost je souborný název pro fyzickou a duševní připravenost dítěte pro vstup do školy a je výsledkem předchozí etapy vývoje dítěte. „Znamená zralost centrální nervové soustavy (CNS), která se projevuje odolností vůči zátěži, schopnosti soustředit se a emoční stabilitou.“¹ Pro emočně nezralé dítě nemá jeho nová role, role školáka, motivační sílu. Dítě má spíše pocit, že je příliš zatěžuje. Zralost CNS ovlivňuje lateralizaci, rozvoj motorické a senzomotorické koordinace, čímž je předpokladem k rozvoji motorické a sensorické percepce. Školní zralost tedy dítěti umožňuje osvojovat si s úspěchem školní dovednosti a znalosti. Hlavními znaky školní zralosti jsou:

- Fyzická zralost
- Percepční a kognitivní zralost
- Sociální, emocionální a motivační zralost

1. Fyzická zralost

Věk

Fyzická zralost je velice individuální. Dítě dozrává pro školní docházku přibližně v 6 letech a čtyřech měsících. Ve většině případů platí, že u dívek narozených déle než v srpnu a u chlapců v březnu je lépe volit odklad školní docházky.

¹ ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. Praha : Portál, 2001. s. 110.

Výška a váha

Jaké by mělo mít šestileté dítě fyzické proporce ? Děvčata by měla v tomto věku dosahovat průměrné výšky 105 až 115 cm, chlapci 110 až 118 cm. U dívek se váha pohybuje mezi 19 a 23 kg, u chlapců pak mezi 17 a 22 kilogramy. Nezapomínejme však na individuální odchylky způsobené geneticky, kdy jsou rodiče například nadprůměrně vysocí, štíhlí, či naopak menšího vzrůstu. Dalším ukazatelem na fyzickou zralost je počátek výměny chrupu, která začíná u horních předních zubů. Dochází k první proměna tělesné stavby. Dítě v tomto věku často vypadá "vytáhlé", protože dlouhé kosti paží a nohou jsou ve fázi růstu. Ověření, zda dítě dospělo do fáze, kdy je růstově způsobilé pro školu, nabízí takzvaná "Filipínská míra", tedy zda si dítě sáhne pravou rukou přes temeno hlavy na levé ucho.

2. Percepční a kognitivní² zralost

V tomto věku u dětí dochází k přechodu od globálního k diferencovanému vnímání v oblasti sluchové a zrakové, k rozvoji analyticko-syntetické činnosti mozku.

Zralost zrakového vnímání

Dítě by mělo být schopné odlišit od sebe různé tvary (čtverec, kruh, trojúhelník, popř. obdélník) a základní tvary i pojmenovat. Mělo by znát alespoň některá písmenka (ze svého jména) a číslice – pouze poznávání tvarů číslic (1 – 10).

Procvičování zrakové diference

Rozlišování předmětů: vyhledávání stejných předmětů (např. kostek mezi kuličkami), odlišování rozdílných věcí (najít, co do skupiny nepatří podle tvaru, barvy). Vyhledávání rozdílů na zdánlivě stejných obrázcích, vyhledání stejných obrazců z několika si podobných, odlišení rozdílného obrazce z řady stejných, vyhledávání "ukrytých" věcí na obrázku.

² Kognitivní – jedná se o vývoj poznávacích procesů – myšlení, zpracovávání obecných informací, hodnocení vnější reality

Procvičování zrakové analýzy a syntézy

Skládání a rozkládání obrázků a fotek rozstříhaných na části, skládání a rozkládání částí stavebnic (rozkládací kostky), puzzle a mozaiky.

Procvičování prostorové orientace

Procházení obrázkovými bludišti, vyhledání a určení místa věcí v místnosti, na obrázku, hračce i v reálu s určováním změny jejich postavení v prostoru, vyhledání věcí na obrázku s pojmy dole/nahoře, vpravo/vlevo vzadu/vpředu/uprostřed,vedle, nad/pod - určení polohy na sobě a druhém člověku, popis cesty do obchodu, parku apod. s pojmy vpravo/vlevo.

Zralost sluchového rozlišování

Dítě by mělo poznat první písmeno ve slově, mělo by se procvičovat v rozkladu slov na hlásky a naopak v syntéze slov z hlásek.

Sluchová diferenciacce (procvičování)

Rozlišení zvuků (při zavázaných očích poznat zvuk sirek, peněz, klíčů aj.), poznávání hudebních nástrojů, přírodních zvuků. Napodobování rytmu vytleskáním (říkadla, básničky).

Sluchová orientace (procvičování)

Hledání schovaného budíku podle zvuku, hádání, co zvuk vydává, hry na slepou bábu.

Sluchová analýza

Hádání, kterou hláskou začíná a končí slovo (co slyšíš na začátku - na konci?), "slovní fotbal" na hlásky (hráč vymyslí slovo začínající hláskou, na kterou končilo slovo vymyšlené protihráčem), vymýšlení slov nebo příběhů na nějakou hlásku, vyhledání předmětů v místnosti začínajících na určitou hlásku či slabiku, vymýšlení slov na nějakou slabiku (KO-lo, KO-pačky, KO-loběžka,.)

Rozumové schopnosti

Chápání světa by u dětí nastupujících do první třídy mělo být již více realistické, fantazijní pohled by měl postupně ustupovat. Dítě by mělo chápat jednoduché pojmy související s časem (včera-dnes-zítro, ráno-poledne-večer),

mělo by být schopné řadit události chronologicky podle děje. Nemusí znát hodiny, měsíce a dny, ale roční období by znát mělo. Dítě by mělo být schopno třídít věci podle velikosti, délky, množství, druhu (větší - menší, stůl - židle - postel x jablko), materiálu, z kterého jsou věci vyrobeny (auto, dům, knihy, potraviny, oblečení). Dále by dítě mělo být schopno logické úvahy o pojmech (co mají podobného stůl a židle, košile a svetr ap.). Mělo by znát barvy, i doplňkové (oranžovou, hnědou, růžovou, fialovou). Mělo by mít určité početní vědomosti (kolik nohou má pes, kolik je dnů v týdnu) a dovednosti: umět počítat do 10 a zpět a znát číslice do 10 (není zcela nutné), sčítat a odčítat do 5 (tedy přidávat a ubírat z množství věcí). Minimálně by dítě mělo zvládnout ukázat správný počet na prstech, event. vybrat z hromádky předmětů požadovaný počet. Dítě může počítat v duchu i na prstech. Mělo by znát vztah "symbol - jméno - počet" aspoň u některých číslic.

Procvičování

Pro rozvoj logického myšlení jsou vhodné jednoduché příklady. Např. koupili jsme 4 jablíčka, jedno jsme snědli, kolik jablíček nám ještě zbývá?

Paměť

Dítě by před vstupem do školy mělo být schopné zapamatovat si větu o osmi slovech a doslova ji zopakovat. Mělo by být schopno udělat podle tří najednou vydaných pokynů danou věc provést (například "Jdi do kuchyně, vezmi tam hrneček a přines mi ho.")

Procvičování paměti

Ideálním pro procvičování a rozvoj paměti je učení se básničkám a písničkám, hraní pexesa (například písmenkového). Dále může být pro dítě zajímavé naučit se a pak vyprávět vtipy, hádanky, příběhy.

Řeč

Důležitá je dosažená úroveň v rozvoji řeči: Ideálně dítě dokáže vyslovit všechny hlásky do nástupu do ZŠ, protože chodit v 1. třídě na logopedii a ještě zvládat školu znamená pro dítě další zatížení. Toleruje se nesprávná výslovnost R, Ř. Dítě by mělo mít bohatou slovní zásobu - deset až čtrnáct tisíc slov, mělo

by zvládat i gramatické jevy řeči - správně skloňovat podstatná jména, a časovat slovesa, slova ve větě skládat ve správném pořadí. Mělo by být schopné v krátkosti (6 - 7 větami) plynule vyprávět o rodině, zájmech, trávení volného času apd.

Grafomotorika

Podkladem pro rozvoj psaní je dobrá grafomotorika. Nutný je správný a fixovaný úchop tužky. Dítě by mělo být schopno napodobit geometrické tvary, správně zobrazovat figurální kresbu. Kresba dítěte před vstupem do školy by měla být bohatá na detaily, propracovaná, vyspělá.

Náprava vadného držení tužky

Náprava nejnáze probíhá při kreslení. Zásady práce na odstranění vadného držení tužky jsou: nácviky by měl probíhat v duševní pohodě, formou veselých hry: kreslit pohádky, příběhy apod. Dobré je střídat různé psací materiály (pastelky, křídly, voskovky, ...). Před psaním rozcvičit ruce (kroužit zápěstím volným, pěstičkami, protřepat ruce, prstíky jeden po druhém do špetky palec k ukazováku, palec k prostředníku, palec k prsteníku atd. a zpět). Kreslit na velký papír a uvolňovat ruku od ramene přes předloktí až po zápěstí.

Pozor na to, aby obrázek měl správné proporce, velikost a detaily (postava očí, uši, 5 prstů) - přispívá k nácviku všímavosti k detailům pro psaní. Vybarvování ploch, má být bez přetahování, nedotažení i odbytí jen vyčmáráním.

Lateralita

U většiny dětí i dospělých bývá jedna ruka šikovnější. Tu nazýváme dominantní. Podobně i pravá nebo levá noha a oko jsou dominantní.

Je-li souhlasná dominance ruky a oka, pak jde o **vyhraněnou dominanci**, což je výhodnější. Jde-li o tzv. **zkříženou lateralitu** (dominantní je pravá ruka a levé oko nebo naopak) nebo **nevyhraněnou lateralitu** (dítě používá obě ruce stejně), komplikuje to někdy trochu vývoj. **Leváky** není nutné nic speciálního učit, jen dbát na dobré držení tužky a sklon sešitu. Těžko se později přeučuje.

Leváky rozhodně nepřeúčujeme na psaní pravou rukou ! Přeúčování může vést např. k neurotickým poruchám a k celkovému zpomalení duševního vývoje!

3. Sociální, emocionální a motivační zralost

Sociální zralost

Dítě si vytváří svůj okruh přátel a tím se stává méně závislé na rodičích. Také díky tomu je schopné velkou část dne trávit ve skupině vrstevníků mimo domov, přijmout místo rodičů jako autoritu učitele. Dítě musí být schopno podřídit se formě práce ve skupině, plnit požadavky skupiny a kooperovat ve skupině. Ve své činnosti se dítě nemůže dožadovat neustálé pozornosti dospělého. Mělo by být schopno odložit své přání, je-li to nutné nebo výhodné vzhledem k pozdějšímu cíli a mělo by umět vzdát se na čas svých osobních potřeb ve prospěch společných cílů. Děti, které navštěvovaly mateřskou školu to většinou umí. Dítě by mělo vykat dospělým, pozdravit při setkání, poprosit při žádosti o věc / pomoc, poděkovat. Mělo by se umět obléknout bez cizí pomoci, obout si boty a zavázat tkaničky na kličku.

Důležité je, aby již mělo osvojené hygienické návyky: mělo by umět jít samo na WC, umýt si ruce, ráno a večer si vyčistit zuby, večer se samo vykoupat. Také by mělo zvládnout školní jídelnu a umět postarat se o své věci. I chytré děti mívají stres ze školy ne kvůli vyučování, ale kvůli strachu z těchto sociálních situací.

Emocionální zralost

Emocionální zralost se vyznačuje především větší emoční stabilitou než v předchozí době, která byla charakteristická častým kolísáním či střídáním nálad: dítě nereaguje na nezdar či nespravedlnost impulsivním výbuchem nebo pláčem. Rozhořčení či vztek dítě zralé pro školní docházku ventiluje spíše slovními výlevy než záchvaty vzteku nebo tělesným násilím. ("To je moje! Okamžitě mi to vrať, ty pitomče!"). Dítě by mělo být schopno potlačit svou afektivitu. Mělo by umět regulovat svá přání, potřeby a chování.

Závislost na rodičích by měla být přiměřená, dítě mělo být schopné odloučit se o nich bez potíží. Nemělo by si stýskat, myslet na domov ve škole, mělo by se těšit do školy. Děti, které navštěvovaly mateřskou školu toto většinou již zvládají.

Pracovní zralost

Velmi důležitou otázkou je úroveň pracovní zralosti. Souvisí s motivací. Zájem o hru sice ještě přetrvává, ale současně by se mělo dítě zajímat o činnosti podobající se školním úkolům (např. úkoly v dětských časopisech).

Dítě by mělo být schopno pracovat na nějakém úkolu delší dobu, i když je úkol relativně nezajímavý. Mělo by umět záměrně se soustředit po určitou dobu, pracovat v řízené činnosti, mělo by být samostatné a aktivní, stačit v pracovním tempu ostatním dětem. Mělo by být schopno dokončit úkol, který si samo dalo: obrázek, hrad z písku, stavebnici. Mělo by vydržet sledovat Večerníček nebo předčítání pohádky bez odbíhání, lezení po židli ap.

Může si pro sebe přeříkávat jednotlivé kroky, které musí udělat při řešení jednoduchých problematických situací, i když logika těchto slovních komentářů nemusí být pozorovateli srozumitelná. Rodiče by měli dítě naučit večer si připravit věci na následující den, sbalit tašku, ráno jít do školy, sedět celé vyučování, psát úkoly, udržovat si pořádek v tašce a věcech, nezapomínat věci. V 1. třídě by ještě rodiče měli dítěti tašku kontrolovat. Schopnost samostatně pracovat se vytváří postupně – někdy je několik prvních let třeba určité pomoci rodičů.

Motivace

Jestliže se dítě o nic nezajímá, je spíše nezralé, ale také starší sourozenci nebo dospělí mohli dítěti školu odradit nějakou devalvující poznámkou. Některé děti jsou přirozeně temperamentnější než jiné, ale škola už to netoleruje. Je nutná určitá sebekontrola dítěte.

Projevy školní nezralosti

Je důležité si uvědomit, že příznaky školní nezralosti se nemusí vždy projevovat ihned po vstupu do školy. Po nejasných počátečních obtížích může také dojít ke zřetelným projevům školní nezralosti až ve vyšších ročnících.

Jak poznáme školní nezralost dítěte? Pro školně nezralé dítě jsou především charakteristické projevy základních znaků psychické a osobnostní struktury charakteristické pro předškolní věk, tedy pro období typické hrovou aktivitou. V oblasti kognitivních předpokladů vzdělatelnosti jsou to zejména *přetrvávající předškolní způsoby vnímání, pozorování a myšlení*. Vážně pročleňování vjemů, převažuje celostní vnímání, živá fantazie a silně afektivně podmíněné myšlení, takže tyto děti ještě nejsou schopny objektivnějšího způsobu zpracování podnětů, jaký vyžaduje škola.

Dominuje zájem o hru a trvání pozornosti ve hře je v kontrastu s nízkou pozorností v činnostech úkolového či pracovního charakteru. Dítěte s převažující předškolní strukturou osobnosti bývá zvýšeně emocionálně živé a nedokáže ovládat své emoce a afekty, bývá často emočně a afektivně labilní. Autoregulace v jednání je ještě nedostatečná, tyto děti bývají impulzivní, náladové, rozmarné, svéhlavé, egocentrické. Tyto děti se velmi často těší na školu, avšak po relativně krátké době jejich počáteční zájem opadá. Mají-li dokončit činnost úkolového charakteru, jeví se jako nesamostatné, vyžadují neustále přímé vedení učitelky. Při soustavnějších nárocích na samostatnou práce schopnost začínají prožívat školu s napětím až odporem. Nezřídka se u nich objevují regresivní projevy. Zde je velmi důležité, aby se rodiče těchto dětí snažili při výchovném vedení svých dětí dosáhnout optimalizace jejich postojů, avšak v tomto případě je velmi žádoucí odklad školní docházky. V méně výrazných případech se také často doporučuje zařazení do vyrovnávací třídy, kde těmto dětem může být v počáteční výuce zajištěna individuální péče.

Shrneme-li předcházející řádky, můžeme za základní příznaky naznačující školní nezralost dítěte považovat: neklidnost, nebo naopak utlumené dítě,

impulzivní nebo naopak zdlouhavé projevy dítěte, nesoustředěnost, těkání mezi činnostmi. Dalším varovným signálem může být, pokud je dítě neobratné, nesamostatné, zakřiknuté, přecitlivělé, bázlivé, plačtivé, pokud se neumí podřídit autoritě, je vzdorné. Varováním může být i špatný kontakt s učitelem a dětmi, agresivita vůči nim.

Školní připravenost (způsobnost) dítěte pro školu

V poslední době se místo pojmu školní zralost stále častěji používá pojem školní způsobnost a školní připravenost. Podle Olgy Zelinkové „pojem školní připravenost (způsobnost) postihuje oproti biologickému zrání spíš **úroveň předškolní přípravy z hlediska schopností, vlivu prostředí a výchovy.**“

Školní způsobností se tedy rozumí dosažení takového stupně v tělesném a duševním vývoji, který umožňuje, aby dítě bylo schopno bez újmy na tělesném a duševním zdraví vyhovovat nárokům, které na ně klade školní vyučování, a dosahovat vzhledem ke svému nadání a své pili přiměřených školních výsledků.

Doufám, že Vám tyto řádky pomohou při práci s dětmi a společně úspěšně zvládnete 1. třídu. Přeji mnoho úspěchů a spoustu trpělivosti s Vašimi „drobečky“ - budou Vás hodně potřebovat.

Mgr. Marie Švrčková

